

REGIÓN VÝCHODNÉHO SLOVENSKA - SOCIOEKONOMICKÉ POSTAVENIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A REGIONÁLNY ROZVOJ

REGION OF EASTERN SLOVAKIA - SOCIOECONOMIC STATUS IN THE SLOVAK REPUBLIC AND REGIONAL DEVELOPMENT

MGR. MARTIN ANGELOVI , PHD.

ING. VLADIMÍR BEN

<i>Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky</i>	<i>Dept. of Geography and Applied Geoinformatics</i>
<i>Fakulta humanitných a prírodných vied</i>	<i>Faculty of Humanities and Natural Sciences</i>
<i>Prešovská univerzita v Prešove</i>	<i>University of Presov</i>
✉ <i>Ul. 17. Novembra 1, 081 16 Prešov, Slovak Republic</i>	
<i>E-mail: angelovi .martin@gmail.com, benc@sfpa.sk,</i>	

Anotácia

V príspevku bližšie osvet ujeme postavenie východného Slovenska v socioekonomickej štruktúre štátu. Skúmame jednotlivé socioekonomické ukazovatele a ukazovatele regionálneho rozvoja a opierame sa o práce publikované autormi v oblasti výskumu regionálnych disparít. Vybranými ukazovateľmi sú ukazovatele trhu práce, ukazovatele príjmov vo forme priemernej nominálnej mesa nej mzdy, regionálny hrubý domáci produkt a zahrani né investície. Tieto ukazovatele považujeme za k ú ové pre analýzu socioekonomického postavenia regiónu v rámci Slovenska. Naším cie om je zistenie reálneho postavenia a tendencií vývoja regiónu východného Slovenska a jeho dvoch celkov, Prešovského a Košického samosprávneho kraja, v socioekonomickej štruktúre krajiny. asovo sa na analýza bude prevafne opiera o údaje z rokov 2001 aľ 2013. Pri analýze obyvateľstva sme z dôvodu rozsahu príspevku boli nútení uvies iba odkazy na relevantné zdroje venujúce sa danej problematike. V závere ponúkame súhrn zistených faktov a návrhy možnosti podpory regionálneho rozvoja skúmaného regiónu.

K ú ové slová

východné Slovensko, regionálne rozdiely, demografia, trh práce

Annotation

The status of Eastern Slovakia in the socio-economic structure of the country is explained in more detail in the article. We explore the various socio-economic and regional development indicators as well as article is based on work published by the authors within their research on regional disparities. Selected indicators are indicators of labor market, indicators of income in the form of average monthly wage, regional gross domestic product and foreign investment. These indicators are considered crucial for the analysis of socio-economic status of the region in Slovakia. Our aim is to analyze real status and development trends of the Eastern Slovakia region and its two administrative units: Prešov and Košice region in the socio-economic structure of the country. Analysis is based on data from 2001 to 2013. In a conclusion, we offer a summary of the facts and we provide recommendations for support of the regional development of the region.

Key words

eastern Slovakia, regional disparities, demographics, labor market

JEL classification: R12

Úvod

Aj napriek svojej malej rozlohe je Slovensko krajina so zna nými regionálnymi rozdielmi. Východné Slovensko (región NUTS II), ktoré je administratívne rozdelené medzi Pre-ovský a Ko-ický samosprávny kraj (regióny NUTS III), patrí medzi zaostalejšie regióny Slovenska. Prí in tohto stavu je viacero a je možné ich h ada na nadnárodnej, národnej aj regionálnej úrovni. V celej Európskej únii vidíme západovýchodný gradient rastu chudoby regiónov, ktorý sa v menšej mierke prejavuje aj na Slovensku. Za tento stav sú iasto ne zodpovedné historické okolnosti, ale tiefl rozhodnutia vládnych orgánov, resp. realizovaná hospodárska politika –tátu. Sú asne, globaliza né tendencie, internacionalizácia, zvy–ovanie konkurencieschopnosti iných regiónov, zvy–ujú nároky na konkurencieschopnos miestnych podnikov a celého regiónu. Základným rysom dne–nej Európy je polarita medzi dynamickým rozvojom metropolitných oblastí a pomalým rastom území v okrajových oblastiach, vrátane východného Slovenska. A k hospodárskemu zaostávaniu regiónu prispieva skuto nos , fle je rozdelený prírodnými bariérami (Tatry, Pieniny, Poloniny) a na východe vonkaj–ou hranicou EÚ s Ukrajinou, ktorá s afluje pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu. V poslednom období tiefl na regionálny rozvoj a postavenie skúmaného regiónu v socioeconomickej –truktúre krajiny vplývali dva významné faktory: vstup Slovenska do Európskej únie (EU) v roku 2004 a hospodárska kríza, ktorej nepriaznivé dôsledky sledujeme od jej prvých prejavov v roku 2008 afl do dne–ných dní.

1. Metodika výskumu

Pri analýze regiónu východného Slovenska je potrebné si uvedomova jeho vnútorné rozdiely. Sú tu miesta s výrazným rastovým potenciálom, prevažne mestá ako Ko–ice, Poprad, Pre–ov i Humenné a potom územia takmer vy u dnené bez akejkovek vy–ej infra–truktúry a možnosti uplatnenia nielen pre mladých u d. Tieto regióny môžeme nájs prevažne v prihrani ných oblastiach (blif–ie napr. Angelovi 2010). Pri socioeconomickej analýze je v–ak ve mi obtiafné získa relevantné údaje o niif–ích hierarchických úrovniach, napr. pri okresoch sa –tatisticky nevykazuje viacero economickej charakteristík.

Na základe týchto skuto ností sa v na–ej analýze budeme snaffi poukáza na postavenie celého regiónu Východného Slovenska v rámci Slovenska a jeho porovnanie s inými oblas ami (Stredné a Západné Slovensko a Bratislavský kraj, regióny NUTS II). V analýzach kde nebudú dostupné údaje za regióny NUTS II, uvádzame údaje za Pre–ovský a Ko–ický kraj a ich porovnanie k ostatným krajom, teda regiónom NUTS III. V tabu kách budeme graficky vy le ova hierarchické úrovne porovnávaní (NUTS II a NUTS III). Úrove celo–tátna NUTS I bude v každej tabu ke.

Na–im cie om je zistenie sú asného postavenia regiónu Východného Slovenska a jeho dvoch celkov, Pre–ovského a Ko–ického samosprávneho kraja, v socioeconomickej –truktúre krajiny. Tiefl chceme analyzova trendy, teda i sa socioeconomickej tento región vzráha, alebo upadá. K naplneniu tohto cie a pouffijeme jednoduché –tatistické analýzy výpo tu aritmetického priemeru vybraných ukazovateľov za dané asové obdobie, ktoré budeme porovnáva nielen z priemerom krajiny, ale aj medzi jednotlivými regiónmi. Táto jednoduchá metóda nám poskytuje síce jednoduchý ale ucelený obraz o sú asnom postavení regiónu, ale aj o trendoch vývoja. Tiefl chceme v závere ponúknu ná–poh ad na možnosti regionálneho rozvoja regiónu.

2. Základná charakteristika územia

Región východného Slovenska zaberá územie o rozlohe 15 729 km² (32% rozlohy Slovenska) na ktorom k 31.12. 2012 žilo 1 611 407 obyvateľov. Administratívne je región rozdelený na Ko–ický a Pre–ovský samosprávny kraj. Tie sa alej delia na 24 okresov v ktorých je spolu 40 sídel so –tátútom mesta. Stupe urbanizácie sa pohybuje okolo 51% (2013). Región pre–iel po as svojej histórii zlofitým vývojom. Pozostáva z historických regiónov Spi–a, TMri–a, Zemplína a Hontu.

V na-om príspevku sa kvôli obmedzenému rozsahu, blif-ie nevenujeme analýze obyvate stva regiónu. Pre hlb-ie poznanie tento problematiky odporú ame napr. Bucher 2009, 2011a, 2011b; Klamár 2011, Rosi a kol. 2011; Rosi , Ka uk 2009.

3. Nezamestnanos

Dôležitým ukazovateľom trhu práce je miera evidovanej nezamestnanosti. Jej šzdraváã hodnota sa pohybuje na úrovni okolo 4 afl 6%, ktorá zodpovedá normálnym pohybom pracovnej sily. Nezamestnanos klesala od roku 2001 na celom Slovensku. V roku 2009 zaznamenávame jej nárast ako dôsledok hospodárskej krízy. Údaje za rok 2010 nazna ujú oflivenie trhu práce, no iba na jeden rok. V rokoch 2011 a 2012 ufl môflleme sledova opätovný prepád vo v-etských sledovaných regiónoch. V roku 2013 je zaznamenávaný mierny pokles nezamestnanosti predov-etským v krajoch s najvy-ou mierou nezamestnanosti. Jednoduchý aritmetický priemer miery evidovanej nezamestnanosti je najvy-í práve v oblasti východného Slovenska. Z krajev majú najvy-íu priemernú mieru nezamestnanosti Banskobystrický, Ko-ický a Pre-ovský.

Tab. 1: Miera evidovanej nezamestnanosti v % (NUTS I, II, III)

Územie / rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	ø za obdobie
Slovenská republika	18,6	17,5	15,6	13,1	11,4	9,4	8,0	8,4	12,7	12,5	13,6	14,4	13,5	13,0
Bratislavský kraj	5,8	5,2	4,0	3,4	2,6	2,3	2,0	2,3	4,4	4,6	5,4	5,7	6,2	4,1
Západné Slovensko	17,5	15,6	13,6	10,8	8,6	6,6	5,4	5,7	10,2	9,9	10,8	11,6	10,9	10,6
Trnavský kraj	15,5	13,0	11,1	8,8	7,2	5,2	4,3	4,3	8,4	8,2	8,9	9,4	9,2	8,7
Tren iansky kraj	12,7	10,9	9,9	8,1	6,8	5,2	4,5	5,0	10,1	9,5	10,0	10,9	10,7	8,8
Nitriansky kraj	23,1	21,5	19,1	14,8	11,4	9,1	7,1	7,4	11,7	11,8	13,3	14,1	12,5	13,6
Stredné Slovensko	19,9	19,1	17,9	15,3	13,8	11,6	9,8	10,2	14,9	14,8	15,8	16,7	15,4	15,0
filinský kraj	16,4	14,7	13,2	11,1	9,3	7,0	5,6	6,2	10,9	10,9	11,9	12,8	12,5	11,0
Banskobystrický kraj	23,6	23,8	22,8	19,5	18,3	16,1	14,1	14,3	19,2	18,9	19,8	20,8	18,3	19,2
Východné Slovensko	24,7	23,6	20,8	18,2	16,6	14,4	12,5	13,2	17,8	17,3	18,9	20,1	18,3	18,2
Pre-ovský kraj	24,0	23,0	19,6	17,5	15,8	13,7	12,1	12,9	18,3	17,8	19,0	20,7	19,4	18,0
Ko-ický kraj	25,6	24,3	22,2	18,9	17,5	15,2	13,0	13,5	17,3	16,8	18,8	19,6	17,2	18,4

Zdroj: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Najvy-ie hodnoty miery evidovanej nezamestnanosti dlhodobo dosahuje Banskobystrický kraj. Po om nasledujú kraje východného Slovenska: Pre-ovský a Ko-ický. U oboch krajev zaznamenávame pokles nezamestnanosti v roku 2010, ale opätovné zvy-enie v nasledujúcich dvoch rokoch afl na úrove z rokov 2002 a 2003.

Východné Slovensko ako celok malo v roku 2013 viac ako 18% nezamestnanos a zaznamenáva najvy-ie hodnoty nezamestnanosti s pomedzi regiónov NUTS II po as celého sledovaného obdobia.

Pri nezamestnanosti je jasne vidite ná priepas medzi západným a juhovýchodným Slovenskom, ke fle k problémom Pre-ovského a Ko-ického kraja je e-te potrebné priráta Banskobystrický kraj. Tri kraje juhovýchodného Slovenska majú v priemere o viac ako 7% vy-íu mieru nezamestnanosti ako kraje západu a v priemere o 5% vy-íu mieru nezamestnanosti ako priemer Slovenska.

Problémom nezamestnanosti na Slovensku nie je len jej vysoká miera ale aj dlka trvania nezamestnanosti osôb, teda dlhodobá nezamestnanos . Za dlhodobo nezamestnanú sa považuje osoba, ktorá v priebehu 12 mesiacov nebola v platenom zamestnaní alebo samozamestnaní, je pripravená nastúpi do zamestnania a podniká kroky na získanie zamestnania.

Na základe zistení In-titútu Zamestnanosti (Dlhodobá nezamestnanos) bola v roku 2009 najvy-ia miera dlhodobej nezamestnanosti, z pomedzi 32 skúmaných krajín Európy práve na Slovensku, kde dosahovala mieru 6,49 %. Pri porovnaní regiónov NUTS I za tento rok, bolo Slovensko na 9 mieste. Postavenie východného Slovenska v tomto ukazovateli je najhor-ie spomedzi regiónov Slovenska a tiefl dosahuje nelichotivé výsledky aj medzi regiónmi v rámci EU.

Dôsledky dlhodobej nezamestnanosti sa odrzkad ujú v niŕnej moŕnosti zamestnania týchto osôb, zvy-ovaním nákladov na udržvanie ich príjmu a financií vynakladaných na rekvalifikáciu. Dlhodobá nezamestnanos je asto dôvodom sociálneho vylú enia osôb a vedie k mnohým nepriaznivým skuto nostiam.

4. Zamestnanos

Zamestnanos je dôleŕitým ukazovate om nie len trhu práce, ale aj dôleŕitým indikátorom celkového bohatstva krajiny. ím viac udí v produktívnom veku pracuje tým spo- nos viac vytvorí. Aj preto je pre ekonómov miera zamestnanosti asto dôleŕitej-ím ukazovate om neŕ miera nezamestnanosti.

V roku 2012 bola celková miera zamestnanosti na Slovensku 56,8%. V porovnaní regiónov NUTS II za rok 2012 je na tom najlep-ie Bratislavský kraj, kde miera zamestnanosti dosahuje 66,3%. Bratislavský kraj presahuje priemer Slovenska takmer o 10% a spolu s regiónom západného Slovenska (57,5% zamestnanos), sú jedinými regiónmi, ktoré dosahujú nadpriemerné hodnoty tohto ukazovate a na Slovensku. Stredné a východné Slovensko dosahujú rovnakú mieru zamestnanosti, (55,3% resp. 55,1%) ím zaostávajú nie len za priemerom EU, ktorý bol v tomto roku na úrovni 68,5% (Eurostat), ale aj za priemerom Slovenska.

Pri zamestnanosti je na Slovensku z dôvodov jej nízkkej úrovne dôleŕitý jej rast, ktorý nazna uje zvy-ovanie socioekonomickej úrovne regiónov. Vývoj rastu zamestnanosti hodnotíme za obdobie rokov 2001 afl 2013 na základe indexu zamestnanosti, ktorý udáva nárast alebo pokles oproti minulému roku. Jediným krajom, ktorého priemerný rast indexu nedosiahol ani 100 %, teda zaznamenal pokles, bol Banskobystrický kraj. Najpomal-ie rástla zamestnanos v Tren ianskom, Pre-ovskom a Ko-ickom kraji. Priemer indexu zamestnanosti týchto krajov za uvedené obdobie nepresiahol hodnotu 100,35 o znamená ŕe zamestnanos rástla ve mi pomaly. Tieŕ nárast zamestnanosti v Nitrianskom kraji je ve mi nízkny.

Tab. 2: Index rastu zamestnanosti (rovnaké obdobie predchádzajúceho roka =100)

Územie / rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	ø za obdobie
Slovenská republika	101,5	100,1	100,8	100,3	102,2	102,2	102,5	102,6	95,5	98,9	101,9	99,9	99,3	100,6
Bratislavský kraj	101,5	101,4	101,7	99,7	102,0	103,6	103,3	103,2	98,8	99,0	100,8	101,9	97,0	101,1
Trnavský kraj	102,4	101,5	101,2	103,2	105,0	105,1	103,1	102,5	95,4	99,7	100,7	101,6	101,1	101,7
Tren ianský kraj	101,5	100,9	100,8	100,3	101,6	101,3	101,4	102,1	94,0	97,7	104,9	96,1	97,6	100,0
Nitriansky kraj	100,7	98,3	101,7	102,4	102,1	102,9	101,9	105,7	92,7	98,8	100,2	100,8	97,8	100,5
ŕilinský kraj	100,7	100,4	100,4	100,3	102,8	102,2	102,8	105,8	94,3	96,1	103,9	102,6	102,8	101,2
Banskobystrický kraj	102,4	100,1	99,1	97,6	100,2	98,3	103,1	98,2	95,1	101,8	100,1	95,0	101,8	99,4
Pre-ovský kraj	99,9	100,0	100,0	99,8	102,3	100,2	101,8	99,4	95,8	99,4	103,4	102,0	99,3	100,3
Ko-ický kraj	103,1	97,8	100,9	99,5	102,0	103,3	102,0	102,6	95,5	98,8	102,1	97,6	99,2	100,3

Zdroj: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Vysoká nezamestnanos spojená s vysokou mierou dlhodobej nezamestnanosti, nízkna zamestnanos a jej pomalý rast sa opä koncentrujú prevafne na východnom Slovensku, z oho vyplýva, ŕe najhor-ia situácia na trhu práce je práve v tomto regione.

5. Priemerná nominálna mesa ná mzda

Príjmy sú dôleŕitým faktorom pôsobiacim na kvalitu ŕivota obyvate ov. Tieŕ je moŕné na základe ich nerovnomerného prerozde ovania ur í ekonomicky poddimenzované regióny.

Tab. 3: Priemerná mesa ná nominálna mzda v eurách

Územie / rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	ø za obdobie
Slovenská republika	410	448	477	525	573	623	669	723	744	769	786	805	824	644,3
Bratislavský kraj	540	585	627	698	770	825	877	944	970	991	1001	1029	1049	838,9
Trnavský kraj	379	414	444	487	534	584	636	676	689	705	735	736	745	597,2
Tren ianský kraj	371	404	423	462	502	544	583	630	635	657	687	724	750	567,1
Nitriansky kraj	346	379	403	440	473	511	551	606	625	636	662	661	680	536,4
fiilinský kraj	363	400	418	462	504	546	589	646	657	686	707	726	732	572,0
Banskobystrický kraj	354	386	406	442	483	520	560	600	605	635	652	675	706	540,3
Pre-ovský kraj	328	359	378	416	438	468	498	546	573	594	608	613	636	496,5
Ko-ický kraj	391	433	469	512	557	595	627	672	684	716	726	735	758	605,8

Zdroj: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/index.htm>

Najnižšia priemerná mesa ná nominálna mzda je dlhodobo v Pre-ovskom kraji. Ako v jedinom kraji dosahuje hodnotu vyšiu ako 600 eur iba v posledných troch rokoch a ako v jedinom kraji je za sledované obdobie priemer nižší ako 500 eur. Oproti Bratislavskému kraju je takmer o polovicu nižšia a v roku 2013 dosahuje iba 77% celoslovenského priemeru. Vývoj v druhom administratívnom celku, tvoriacom východné Slovensko, teda v Ko-ickom kraji, je pozitívnejší. Priemerná mesa ná mzda je v tomto regióne vyššia kvôli silnému zastúpeniu hutníckeho priemyslu v regióne, v podobe USS Ko-ice a dobrému postaveniu mesta Ko-ice ako centra obchodu, slulieb a cestovného ruchu. V Ko-iciach navyše sídlia viaceré spoločnosti zamerané na informa né technológie a odvetvia s vyššou priemernou mzdou.

Vývoj rastu miezd dobre ilustruje index rastu. Je to ukazovateľ, ktorý udáva nárast mzdy oproti minulému roku. Jeho priemer za obdobie rokov 2001 až 2013 je najvyšší v Tren ianskom kraji a najnižší v Ko-ickom kraji. Pre-ovský kraj má druhú najnižšiu mieru rastu aj s inými kraji. V tomto ukazovateli sa opäť ukazuje zhoršujúca sa situácia v Ko-ickom kraji.

Najhoršie z porovnania administratívnych celkov vychádzajú opäť regióny východného Slovenska. Pre-ovský kraj, v ktorom najnižšia priemerná mzda rastie veľmi pomaly a Ko-ický kraj v ktorom je zaznamenaný najnižší rast priemernej mzdy to potvrdzuje jeho zhoršujúce sa postavenie medzi regiónmi Slovenska. Východné Slovensko aj v ukazovateli rastu zaostáva za ostatnými regiónmi a jeho pozícia v socioekonomickej štruktúre krajiny sa zhoršuje.

6. Priame zahrani né investície

Priama zahrani ná investícia predstavuje medzinárodnú investíciu, teda zámer subjektu jednej ekonomiky (priamy investor), získa trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike. Zjednodušene povedané, ide o peniaze, ktoré reinvestuje zahraničný podnikateľ na Slovensku.

Rozdelenie priamych zahraničných investícií (PZI) je na Slovensku krajne nerovnomerné. Po as deviatich rokoch (2003 až 2011) bolo 64,87% všetkých PZI smerujúcich na Slovensko alokovaných do Bratislavského kraja a stále viac ako 18% na územie západného Slovenska. Iba 8,88% z celkového podielu PZI prišlo na východné Slovensko a na stredné Slovensko prišlo 8,33% PZI. Na úrovni krajov obstal najhoršie Pre-ovský, kde za deväť rokov bolo sústredených iba 1,07% PZI smerujúcich na Slovensko. Banskobystrický kraj dokázal pritiahnúť dvojnásobné množstvo PZI na úrovni 2,37% všetkých PZI smerujúcich na Slovensko po as deviatich rokoch. Rozdelenie PZI podľa krajov a oblastí na Slovensku ilustruje tabuľka 4.

Tieto výrazné rozdiely sú spôsobené viacerými faktormi. Pre-ovský kraj, aj napriek najnižšej priemernej mzde, nedokázal prilákať žiadnu väčšiu zahraničnú investíciu. Dôležitú úlohu pri alokácii PZI zohrávajú aj vládne stimuly, ktoré dokážu presvedčiť investorov aby založili podniky aj v nevyhovujúcich podmienkach. Ako príklad môžeme uviesť KIA Motors, ktorej boli poskytnuté výrazné finančné stimuly a prísľub dobudovania dielnice, i posledné rokovania vlády SR v centrálne U.S. Steel a zníženie cien elektriny pre závod v Ko-iciach.

Tab. 4: Priame zahrani né investície na Slovensku v tis. eur (NUTS I, II a III)

Územie / rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	v % za obdobie
Slovenská republika	17 238 894	20 692 595	25 086 674	29 284 029	32 411 722	36 226 446	36 469 023	37 665 095	39 641 910	100
Bratislavský kraj	11 786 073	13 524 247	14 496 771	18 386 927	19 979 993	23 879 091	24 169 988	25 182 386	26 806 640	64,87
Západné Slovensko	2 529 198	3 432 636	6 261 843	5 612 167	6 165 268	6 278 615	6 641 527	6 466 537	6 203 024	18,05
Trnavský kraj	1 201 140	1 861 529	4 445 115	3 218 428	3 302 558	3 251 024	3 439 328	3 109 697	2 769 659	9,68
Tren iansky kraj	784 101	956 128	1 141 431	1 217 314	1 562 993	1 628 474	1 734 913	1 803 931	1 847 027	4,61
Nitriansky kraj	543 956	614 979	675 296	1 176 424	1 299 716	1 399 116	1 467 286	1 552 909	1 586 338	3,75
Stredné Slovensko	1 286 078	1 442 806	1 804 461	2 241 673	3 065 373	3 071 942	3 202 199	3 356 840	3 433 365	8,33
íilinský kraj	819 122	939 189	1 292 007	1 645 263	2 221 821	2 195 419	2 078 715	2 283 702	2 635 227	5,86
Banskobystrický kraj	466 956	503 616	512 453	596 409	843 552	876 523	891 499	816 171	997 493	2,37
Východné Slovensko	1 637 544	2 292 904	2 523 598	3 043 261	3 201 086	2 996 797	2 687 294	2 916 299	2 999 525	8,88
Pre-ovský kraj	253 438	296 839	298 949	282 361	249 094	363 904	425 039	415 900	369 024	1,07
Ko-ický kraj	1 384 106	1 996 064	2 224 649	2 760 899	2 951 992	2 632 892	2 262 255	2 500 399	2 630 501	7,76

Pozn. údaje za rok 2011 sú predbehné

Zdroj: <http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie>

7. Hrubý domáci produkt

Regionálny hrubý domáci produkt (HDP) na obyvate a je podielom dvoch ukazovate ov ó regionálneho hrubého domáceho produktu (v ktorom sa uplat uje kritérium zostavovania pod a miesta pracoviska) a priemerného po tu obyvate stva trvalo bývajúceho v danom regióne. Vo vä –ie regiónov nespôsobuje vä –ie problémy porovnávanie týchto dvoch ukazovate ov, zalofených na rozdielnych princípoch. V prípade regiónov s vysokou dochádzkou za prácou z okolitých regiónov, ktorými sú najmä regióny hlavných miest je tento ukazovate nadhodnotený. Ukazovate regionálny HDP na obyvate a charakterizuje hospodársku prosperitu, resp. zaostalos regiónu z h adiska jeho výrobného potenciálu. Vhodný je na hodnotenie vyspelosti ekonomiky a intenzity rozvoja regiónu (statistics.sk).

Tvorba HDP na obyvate a v parite kúpnej sily (PKS) je výrazne diferencovaná. Ako pri iných ukazovate och aj tu je zrete ný prepád v roku 2009 ako dôsledok hospodárskej krízy (vi Tab. . 5).

Tab. 5: Hrubý domáci produkt na osobu v PKS (NUTS I, II a III)

Územie / rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Slovenská republika	10368,5	11082,9	11499,8	12348,9	13547,7	14971,4	16825,1	18090,7	17064,2	17864,8
Bratislavský kraj	22860,6	25049,2	25861,3	27900,9	32959,0	34900,6	39774,7	41702,6	41691,8	43063,3
Západné Slovensko	9629,7	10122,8	10766,8	11709,8	12783,1	14821,7	16360,6	17295,8	16002,5	16734,2
Trnavský kraj	10595,0	11084,5	11994,2	13027,9	14645,1	18235,5	20206,7	20743,0	18861,3	20078,2
Tren iansky kraj	9744,6	10130,2	10580,8	11436,4	11960,1	13994,4	15518,8	16394,4	15142,7	15823,3
Nitriansky kraj	8786,4	9372,0	9971,8	10914,9	12026,0	12848,2	14050,5	15334,7	14462,9	14841,1
Stredné Slovensko	8651,7	9309,6	9528,4	10081,3	10454,9	11613,0	13325,3	14732,0	13660,3	14564,5
íilinský kraj	8576,5	9056,5	9196,9	9997,3	11154,2	12135,6	14115,8	15765,7	14764,0	15826,1
Banskobystrický kraj	8730,4	9574,9	9877,0	10169,7	9716,4	11059,6	12486,0	13632,0	12483,2	13215,4
Východné Slovensko	7942,0	8406,6	8567,7	9106,6	9668,6	10367,4	11500,5	12718,7	11577,4	12069,6
Pre-ovský kraj	6327,1	6862,4	6973,1	7390,7	7969,0	8192,4	9248,3	10619,4	9864,9	10103,7
Ko-ický kraj	9607,8	10001,7	10215,3	10879,8	11426,2	12618,2	13832,6	14894,8	13353,2	14109,3

Zdroj: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Najvy—ie hodnoty dosahuje Bratislavský kraj, ktorý v roku 2010 dosahuje 241% priemeru Slovenska v tomto roku. Prevy—uje druhý najvy—í Trnavský kraj viac ako dvojnásobne a posledný Pre-ovský kraj viac ako –tvornásobne. Regionálne rozdiely sú ve mi výrazné. Iba dva kraje prevy—ujú celoslovenský priemer ó Bratislavský a Trnavský. Najhor—ie postavenie má Pre-ovský kraj, kde hodnota HDP prevy—uje 10 000 eur iba dva krát po as sledovaného obdobia. V roku 2010 dosahuje hodnota HDP v Pre-ovskom kraji 56,5% Slovenského HDP a Ko-ický kraj dosahuje 78,9%.

Aritmetický priemer hodnôt Pre-ovského kraja nedosahuje hodnotu 9 000 euro ako u jediného kraja. Druhý najslab-í je Banskobystrický kraj. Východné Slovensko je medzi oblas ami tradi ne najslab-ie.

Zaujímavý je vývoj Ko-ického kraja, ktorý mal v roku 2001 tretiu najvy-íu hodnotu HDP na obyvate a. V priebehu desiatich rokov sa v-ak prepadol na -ieste miesto! Najpomal-ie rástol HDP v Banskobystrickom (o 38%) a Ko-ickom kraji (o 41%). Pre-ovský kraj v roku 2010 dosiahol 147% hodnoty roku 2001 a je tretí najpomal-í v raste HDP. Najrýchlej-ie rástol HDP v Bratislavskom kraji (o 88%) a Trnavskom kraji (o 81%).

Pri prepo ítaní HDP v PKS na percentuálny podiel jednotlivých krajov sú rozdiely e-te zrete nej-ie (Tab. . 6). Bratislavský kraj po as celého obdobia prekra uje priemer Slovenska o viac ako 120%. Navy-e po as celého sledovaného obdobia, afl na rok 2008, zaznamenáva rast. Presne opa ný je vývoj v Pre-ovskom kraji a Ko-ickom kraji. Pre-ovský kraj, ktorý e-te v roku 2001 dosahoval 61% priemeru Slovenska, dosahuje v roku 2010 ufl iba 56% Slovenského priemeru a prepadol sa o 6%. Ko-ický kraj zaznamenal najhlb-í prepád, ke v roku 2001 dosahoval takmer 93% ale v roku 2010 ufl iba 79% priemeru Slovenska.

Tab. 6: Podiel HDP na osobu v PKS v regiónoch Slovenska (NUTS I, II a III)

Územie / rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Slovenská republika	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Bratislavský kraj	220,45	225,97	224,91	225,86	243,35	233,17	236,87	230,52	244,32	252,36
Západné Slovensko	92,89	91,35	93,62	94,82	94,35	199,01	97,73	95,61	93,78	98,07
Trnavský kraj	102,19	100,03	104,29	105,51	108,1	121,81	121,09	114,66	110,53	112,39
Tren ianský kraj	94,01	91,42	92,01	92,61	88,28	93,56	92,59	90,62	88,74	88,57
Nitriansky kraj	84,76	84,57	86,7	88,37	88,75	85,77	83,72	84,77	84,76	83,07
Stredné Slovensko	83,43	83,99	82,85	81,62	77,16	77,53	78,79	81,43	80,05	81,53
ífilinský kraj	82,69	81,69	79,95	80,92	82,33	80,97	83,76	87,15	86,52	88,59
Banskobystrický kraj	84,21	86,41	85,89	82,36	71,71	73,89	73,52	75,35	73,15	73,97
Východné Slovensko	76,6	75,86	74,51	73,76	71,36	69,23	67,97	70,31	67,85	67,56
Pre-ovský kraj	61,01	61,91	60,63	59,84	58,8	54,7	54,58	58,70	57,81	56,56
Ko-ický kraj	92,69	90,27	88,86	88,14	84,35	84,27	81,83	82,33	78,25	78,98

Zdroj: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Východné Slovensko ako oblas NUTS II tiefl zaznamenáva prepád v podiele HDP o 9% po as desiatich rokov. Prí in tohto prepádu je viacero. Prvá je rýchle napredovanie západného Slovenska, predov-etkým Bratislavy a druhá je zaostávanie a stagnácia vývoja na východe krajiny.

Záver

Pri analýze postavenia východného Slovenska, Pre-ovského a Ko-ického kraja vo svetle vybraných ukazovate ov je zřejmé, fle východné Slovensko je socioekonomickou perifériou Slovenska. Plne sa prejavuje západno-východný gradient chudoby a zhor-ujúce sa podmienky, vyplývajúce z okrajovej polohy územia, nie len vo i Slovenským ale aj medzinárodným centrám. Východné Slovensko sa od roku 1989 stáva perifériou nie len Slovenska, ale postupne celej EU. šKlincom do rakvyö bol vstup krajiny do Schengenského priestoru, o dodalo tomuto metaforickému kon-tatovaniu reálnej-ie kontúry.

Regionálne rozdiely medzi kraji sa prehľbujú a vytvárajú silné ekonomické jadro na západnom Slovensku a socioekonomickú perifériu juhovýchodného Slovenska. Nepotvrduje sa nepísané pravidlo, fle ekonomicky najslab-ie regióny vykazujú najvy-íu mieru rastu. Na Slovensku je to presne naopak.

Postavenie východného Slovenska ako regiónu NUTS II je pod a na-ej analýzy nepriaznivé. Pri evidovanej nezamestnanosti má východné Slovensko najvy-íu mieru po as celého sledovaného obdobia. Dlhodobá nezamestnanos vykazuje iba o málo lep-ie hodnoty ako stredné Slovensko. Miera zamestnanosti je rovnaká na východnom aj strednom Slovensku a zaostáva za priemerom Slovenska aj

EÚ. Produktivita práce rastie najpomal-íe, je hlboko pod priemerom Slovenska a dosahuje iba zlomok hodnoty Bratislavského kraja. Na východné Slovensko smerovalo iba 8,88% PZI alokovaných na území Slovenska v rokoch 2003 a 2011. HDP na osobu v PKS nedosahuje na východnom Slovensku ani 68% Slovenského priemeru. Jediným ukazovateľom, v ktorom je pozícia východného Slovenska obstoľná je prirodzený prírastok. Túto pozíciu však zatiaľ uje najvyššie migračné saldo.

Z hľadiska postavenia dvoch samosprávnych celkov nachádzajúcich sa na východnom Slovensku, teda regiónov NUTS III v Prešovského a Košického kraja, je na tom lepšie Košický kraj. Prešovský kraj mal vo väčšine prípadov najhoršie postavenie medzi susednými krajinami, iba v niektorých ukazovateľoch ho špredbehol Banskobystrický kraj. Pri priamych zahraničných investíciách, priemernej mesačnej mzde a HDP na obyvateľa a v PKS je jeho zaostávanie za ostatnými krajinami najvýraznejšie. Problematická nie je len jeho pozícia najzaostalejšieho kraja, ale aj zhoršovanie tejto pozície a zväčšujúci prepad oproti ostatným krajinám. Ešte znepokojujúcejší je prepad Košického kraja, ktorý vykazuje lepšie hodnoty vo väčšine ukazovateľoch ako Prešovský kraj, ale znepokojujúce je zhoršovanie jeho pozície. Na záver sledovaného obdobia bolo postavenie Košického kraja vo väčšine sledovaných ukazovateľov výrazne lepšie ako na jeho konci.

Z našej krátkej analýzy vybraných socioekonomických ukazovateľov vidíme postavenie východného Slovenska ako najzaostalejšej oblasti krajiny, ktorej postavenie sa navyše zhoršuje. Bratislavský kraj, spolu s Trnavským a Trenčianskym krajom, tvoria jadro ekonomiky krajiny, Nitriansky a fiľinský kraj sú prechodom k najzaostalejším krajinám východu a juhu Slovenska - Banskobystrickému, Košickému a Prešovskému kraju. Medziregionálne rozdiely sa navyše v rámci Slovenska sa zväčšujú a to jednak v dôsledku rýchleho rastu metropolitného regiónu Bratislavy a tiež negatívnym socioekonomickým trendom hlavne Prešovského a Banskobystrického kraja.

Príčin zaostávania východného Slovenska je viacero. Prvá vychádza z územia, jeho polohy a charakteru, ktoré dlhodobo formovali rozvoj územia. Východné Slovensko bolo do socialistickej industrializácie prevažne poľnohospodárskou krajinou bez väčších priemyselných podnikov. V období socialistickej industrializácie sa rozdiely zotrelí, ale vytriezvenie prišlo pri nástupe trhovej ekonomiky. Nezamestnanosť, strata trhov a neefektívne riadenie priniesli nezamestnanosť a neefektivitu práce, čo vrhlo východné Slovensko do pozície periférie národnej ekonomiky. Orientácia na veľké podniky v duchu socializmu, ktoré mali zabezpečiť zamestnanosť celých okresov, sa ukázala ako krajne nevýhodná. Navyše východné Slovensko vykazuje nízku hustotu veľkých miest a rozdrobenú sídelnú štruktúru v podobe veľkého počtu malých obcí. Nezanedbateľným faktorom rozvoja je depresosť pri ahľých regiónov susediacich krajín. S regiónom východného Slovenska susedia najmenej rozvinuté regióny Maďarska, Poľska a Ukrajiny (pozri napr. Angelovi, Klamár, Benčík, 2011; Yehorovova, 2011), ktoré svojou ekonomickou silou, potenciálom i spoluprácou nedokážu stimulovať väčšiu mieru ekonomického rozvoja. Spolu s veľkým zastúpením rómskeho etnika a existenciou výraznej bariéry v podobe Schengenskej hranice, excentrickou, nevýhodnou polohou a nedostatkom veľkej dopravnej infraštruktúry je východné Slovensko v značnej konkurenčnej nevýhode, ktorá na ňu alej prehľbuje jeho zaostávanie.

Možnosti naštartovania ekonomického rastu vidíme v návrhoch týchto riešení:

- zefektívnenie regionálnej politiky a alokácia finančných prostriedkov do najmenej rozvinutých regiónov
- poskytovanie výrazných finančných stimulov pre investorov prichádzajúcich do najzaostalejších regiónov
- dobudovanie veľkej dopravnej infraštruktúry (diaľničnej siete) a napojenie na celoeurópsku diaľničnú sieť cez D1 a cez R4 (Mikolc)
- zlepšenie podnikateľského prostredia v na celom území špeciálnou formou pomoci pri podnikaní v najzaostalejších regiónoch
- koordinácia rozvojových plánov na úrovni NUTS III a vytvorenie spoločného rozvojového plánu pre NUTS II Východné Slovensko
- vytvorenie podnikateľských inkubátorov vo väčších mestách regiónu

- zlep-enie erpania finan ných prostriedkov EÚ prostredníctvom cielenej pomoci starostom pri realizácii projektov
- zlep-i spoluprácu obcí v ufl existujúcich združeníach poskytnutím -koliacich programov zameraných na podporu efektívneho riadenia zdrużenia

Najvýznamnej-ou potrebou pohrani ného regiónu je v-ak potreba podnieti -strukturálnu zmenu regionálnej ekonomiky smerom k rastu zalofnenému na zvy-ovaní inová nej a konkuren nej schopnosti regiónu a v om pôsobiacich subjektov s cie om podporova udržateľný rast príjmov, zamestnanosti a kvality flivota obyvateľov. Jednou z priorit by mala by v spolupráci s národnými vládami podpora dynamického podnikateľského prostredia priazniveho pre inovácie a mobilizácia prostriedkov pre vytváranie priaznivej investičnej a inová nej klímy prostredníctvom regionálnych -pecifických zdrojov (vedomosti, zručnosti, kompetencie, ...). Je potrebné prehľbovať integráciu a ukotvenie k ú ových priemyselných odvetví, ktoré zvy-ujú regionálnu a miestnu pridanú hodnotu. Príkladom môže by sektorové i multisektorové sie ovanie jednak miestnych dodávateľských re azcov a jednak sie ovanie výskumu ó producentov ó uflivateľov prostredníctvom koordinácie a interakcie medzi zú astnenými subjektmi. Dôležitá je tiež medzinárodná spolupráca s transferom know-how, zapájanie sa regionálnych subjektov do medzinárodných inová ných aktivít, o by malo podpori vznik iniciatív vedúcich ku globálnej konkurencieschopnosti a zároveň k regionálnej relevantnosti. Na regionálnej úrovni je nutné nielen k tomu budova infra-štruktúru, ale vytvára rôzne nástroje. Je potrebné alej budova a zlep-ova regionálny systém pre podporu podnikania a inovácií.

Pod a ná-ho názoru bude, okrem vy-šie uvedených aktivít, ve mi dôležité sústredi sa na rozvoj území s najvyšším potenciálom rastu ó miest s po tom obyvateľov nad 50 tisíc. Pre tieto mestá by mohol vzniknú osobitný rámec podpory na národnej úrovni. Jeho cie om by mala by podpora podnikania, prilákanie zahrani ných investorov, propagácia regiónov a efektívnej spolupráce s obcami blízko daného mesta.

Literatúra

- [1] ANGELOVI , M., (2010). Charakteristika priemyslu v slovenských okresoch slovensko-ukrajinského pohrani ia. In *Sborník p ísp vk z XXII. sjezdu eské geografické spoločnosti po ádaného Ostravskou univerzitou v Ostrav 31. srpna - 3. zá í 2010 š Geografie pro flivot ve 21. Století*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostrav , pp. 500-504. [online]. [cit. 2014-2-20]. Dostupné z: <http://konference.osu.cz/cgsostrava2010/dok/Sbornik_CGS/Socioekonomicka_geografie/C>
- [2] ANGELOVI , M., KLAMÁR, R., BEN , V., (2011). Socio-ekonomické postavenie Východného Slovenska v Slovenskej republike a jeho regionálny rozvoj. In Vladimír Ben , Svitlana Mytryayeva (eds.) *Slovensko a Ukrajina: Rozvoj prihrani ných území (Regionálny rozvoj a cezhrani ná spolupráca)*. Pre-ov/Uflhorod: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahrani nú politiku, n.o. ISBN 978-80-89356-19-5.
- [3] BUCHER, S., (2009). ťudský potenciál ako faktor rozvoja regiónu NUTS II - Východné Slovensko. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie š Význam ťudského potenciálu v regionálnom rozvoji* [CD-ROM]. Podhájska: Východoeurópska agentúra pre rozvoj. pp. 36-44. ISBN 978-80-970277-0-4.
- [4] BUCHER, S., (2011a). Hodnotenie atribútov sídelnej -štruktúry regiónu NUTS II ó východné Slovensko. *Geografická Revue*, vol. 7, iss. 1, pp. 88 ó 111.
- [5] BUCHER, S., (2011b). Popula ná dynamika Ko-ického a Pre-ovského samosprávneho kraja v kontexte regionálneho rozvoja. *Geografické informácie*, vol. 15 iss. 1, pp. 31 ó 44.
- [6] *Dlhodobá nezamestnanos* . [online]. [cit. 2014-2-28]. Dostupné z: <<http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/dlhodoba-nezamestnanost-nuts-2>> .
- [7] *Employment rate in the EU27 fell to 64.6% in 2009*. [online]. [cit. 2014-1-15]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-04082010-BP/EN/3-04082010-BP-EN.PDF>
- [8] Eurostat. [online]. [cit. 2014-3-15]. Dostupné z: <<http://www.eurostat.com>>.
- [9] HANZELOVÁ, E., (2007). *Dlhodobá nezamestnanos v kontexte zmien sociálneho systému a trhu práce*. [online]. [cit. 2014-3-20]. Dostupné z: <<http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2007/Hanzelova/Hanzelova.pdf>>.
- [10] MATLOVI R., KLAMÁR R., MATLOVI OVÁ K., (2008). Vývoj regionálnych disparít za iatkou 21. stororia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionální studia*, 2/2008. ISSN 1803-1471.

- [11] KLAMÁR, R., (2011). Vývoj regionálních disparit na Slovensku s osobitným zrete om na regióny východného Slovenska. In *Prírodné vedy. Folia geographica 18*. Pre-ov: Pre-ovská univerzita, Fakulta humanitných a prírodných vied. pp. 8 ó 88. ISSN 1336-6157.
- [12] MATLOVI R., MATLOVI OVÁ K., (2005). *Vývoj regionálnych disparit na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Pre-ovského kraja*. [online]. [cit. 2014-3-26]. Dostupné z: <<http://www.fhfv.unipo.sk/~matlovicova/Region%C3%A1lne%20disparity.pdf>>.
- [13] Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR. *Informa ný systém výstavby a regionálneho rozvoja (ISVRR)*. Bratislava, [online]. [cit. 2014-3-25]. Dostupné z: <http://www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov>.
- [14] ROSI , M. a kol., (2011). Regional socioeconomic indicators and ethnicity as predictors of regional infant mortality rate in Slovakia. *International Journal of Public Health*, vol. 56, iss. 55, pp. 523-531. ISSN 1661-8556. DOI 10.1007/s00038-010-0199-3.
- [15] ROSI , M., KA UK, J., (2009). Vplyv vybraných socio-ekonomických faktorov na mieru nezamestnanosti na úrovni malých území. *Geografický asopis*, vol. 61, iss. 4, pp. 315-335. ISSN 0016-7193.
- [16] Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO). *Prílev a odlev PZI*. Bratislava, [online]. [cit. 2014-2-15]. Dostupné z: <<http://www.sario.sk/?prilev-a-odlev-pzi>>.
- [17] Štatistický úrad SR. [online]. [cit. 2014-2-11]. Dostupné z:< <http://www.statistics.sk>>.
- [18] Štatistický úrad SR. *Regionálna databáza*. [online]. [cit. 2013-3-22]. Dostupné z: <<http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>>.
- [19] *Zamestnanos ó odkia prídu nové pracovné miesta?* [online]. [cit. 2013-8-20]. Dostupné z: <<http://www.noveidey.sk/kontakt/139-zamestnanost-odkial-pridu-nove-pracovne-miesta>>.
- [20] YEHOROVA, O., (2011). Sociálno-ekonomická situácia a regionálny rozvoj Zakarpatskej oblasti na celo-tátnej úrovni. In Vladimír Ben , Svitlana Mytryayeva (eds.): *Slovensko a Ukrajina: Rozvoj prihrani ných území (regionálny rozvoj a cezhrani ná spolupráca)*. Pre-ov/Uflhorod: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahrani n ú politiku, n.o. ISBN 978-80-89356-19-5.

Príspevok je sú as ou rie-enia grantového projektu KEGA . 024PU-4/2012 š Geokonfliktológia ó koncepcia výu by nového predmetu a vypracovanie vysoko-kolskej u ebniceõ (vedúci projektu: prof. RNDr. Robert I-tok, PhD.).

Príspevok vznikol ako sú as podkladovej -túdie pre Stratégiu rozvoja slovensko-ukrajinskej cezhrani nej spolupráce do roku 2020.